

מראי מקומות- בבא קמא ד'

בשמירה, וכאן הרי אין שייך לשומרו, דאם המחייב הוא מה שהוא ממונו המזיק, ורק דאם שמרו פטור מטעם אונס, א"כ לכאור' היכא דהי' יכול לשמור עבדו ולא שמרו צריך להיות חייב, אע"כ העיקר מחייב הוא מה שפושע בשמירתו, אבל כיון דבדרך כלל א"א לשמור עבדו, ממילא לעולם פטור על הזיקות שלו.

(ג) **אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו-** הק' הגרנ"ט (קי"ב), משמע דבלא טעם זה הי' חייב הרב בעד נזקי עבדו, ולכאור' משום דהוי כשורו וחייב מטעם ממונו המזיק. והק', הא קיי"ל דאיש בור ולא שור בור, וה"ה איש אש ולא שור אש, וא"כ אם עבדו, שהוא כשורו, הדליק גדישו של חברו, לכאור' צריך להיות פטור משום איש אש ולא שור אש. עוד הק' (בשם הגר"א מטלז), הא מה שחייב בשאר בהמות חוץ משור הוא משום הג"ש שור שור משבת, אבל בעבדו לא שייך הדין שביתת בהמתו, וא"כ איך ילפי' דחייב בנזקי עבדו (וע' בחזון איש [ב"ק ג', א'] שכ' דאה"נ, באמת לא נלמד משם, והמשנה רק ביאר הסברא דהתורה פטרתו, והוא משום שמא יקניטנו, והוא על דרך דברי האבן האזל שהבאנו לעיל, דס"ל דהפטור על עבד הוא מן התורה). עוד העיר על הרמב"ם (גניבה א', ט'), דמשמע דמה דפטור מכפל על מה שעבדו גנב, היינו משום שמא יקניטנו, והרי פשוט הוא שאין שייך כפל אם שור גונב, ומ"ש. ותי' בכל זה שאין הביאור בהא דהרב חייב על היזק עבדו משום שעבדו הוא כשורו, אלא דהחיות על הבעלים בא מחיוב על העבד, דבאמת החיובים חלים על העבד, אלא דכיון דהעבד ממונו של רבו, ממילא מחויב האדון לשלם הזיקיו, אך לא מדין נזקי האדון, אלא כפריעת נזקי העבד, והמזיק כאן הוא אדם המזיק ולא שור המזיק. ולכן שפיר שייך תשלומי כפל, ועשיית אש, ואי"צ לימוד משבת, וכל הפטור הוא רק משום שמא יקניטנו [ומשמע דס"ל כמש"כ המאירי לעיל, דהפטור הוא מדרבנן]. וע' בתוס' ר' פרץ, דכ' דמה דאמרי' מידי דהוה אעבד ואמה, "לאו לענין פטור

(א) **לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו-** ביאר תוס' הה"א של הגמ', דכיון דאין הנאה להזיקו, ממילא אינו דחוקה כ"כ לצאת, וא"כ הוי פשיעה טפי במה שהניח לו לצאת ולהזיק, משא"כ בשיש הנאה להזיקו הוי כעין אונס, שלא הי' יכול לשומרה כ"כ. ויש לעי', א"כ מהו חזרת הגמ', מהו הק"ו דאם שן, שאין כוונתו להזיק חייב, קרן לא כש"כ. והביא השטמ"ק ב' פשטים בזה, (א) מהמהר"י כ"ץ, דקו' הגמ' הוא דבאמת הוי פשיעה טפי להיפוך, דבמקום שכוונתו להזיק, או יש הנאה להזיקה, טפי הו"ל לאסוקי אדעת' דיהי' רוצה להזיק, וטפי הו"ל לשומרו. (ב) מהמהר"י, דהק"ו אינה על הבעלים אלא על הבהמה. והדרכי דוד פי' (וזהו על דרך המהר"י כ"ץ) דמעיקרא סבר הגמ' דהפשיעה בשמירה הוא הגורם להחיות, וע"ז הק' הגמ', דאין סברא לומר דגורם חיוב התשלומין יהי' ענין השמירה, דאף דעבר איסור במה שלא שמר כראוי, מ"מ אין סברא לחייב תשלומין ע"ז, אלא עיקר גורם התשלומין הוא מפני שממונם של הבעלים או תקלתן של הבעלים הזיק ממון חברו (ועל דרך חקירת ר' שמעון שהבאנו דף ב'). וכן אי' בחי' הגר"ח מטעלז (א'), אולם הוסיף דכל זה לפי הצד הב' של השטמ"ק הנ"ל, דהק"ו הוא בהבהמה, ולא על הגברא. אבל לפי ביאור הראשון, שפי"ל דעדיין ס"ל להגמ' דהמחייב הוא הפשיעה בשמירה, אלא דהשו"ט הוא מה חשיב פשיעה טפי, מה שהי' קל לו לשומרה ולא שמרה, או מה שהי' צריך לחוש טפי שיזיק.

(ב) **טעמא רבה אית בהו שמא יקניטנו רבו וכו'-** כ' המאירי "ודבר זה תקנת חכמים הוא גזרה שמא יקניטנו רבו וכו'". אולם לשון הרמב"ם (גנבה א', ט') הוא "העבד שגנב פטור מן הכפל ובעליו פטורין, שאין אדם חייב על נזקי עבדיו אע"פ שהן ממונו, מפני שיש בהן דעת ואינו יכול לשמרן, וכו'". וע' באבן האזל (נזק"מ א', א', ט"ו) שדייק מדבריו דמשמע שהוא פטור מדאורייתא מפני שאינו יכול לשמרן. גם דייק מדברי הרמב"ם דס"ל דעיקר המחייב של נזקי ממון הוא מה שפשע

(ו) **כראי אדם שאינו משלם את הכופר- הק' תוס',** הא מה שאינו משלם את הכופר הוא משום קלב"מ, ולכאו' אי"ז קולא דאדם. ותי' א) דמיירי בשוגג, דמ"מ אינו משלם כופר. ב) דכאן אין שייך קלב"מ בכלל, ואי לאו קרא דעליו ולא על האדם, שפיר הי' אדם נתחייב בכופר. וביאר המהר"ם תי' הב', דלא שייך קלב"מ היכא שהב' עונשים הם בשביל דבר א', דכל הדין קלב"מ הוא רק היכא שעושה ב' עבירות בהדי הדדי, דאז נענש בעונש החמור טפי, אבל ב' עונשים במעשה א' שפיר דמי. והק' ר' שמעון (ב') דהא במכות (ד') יליף ר"מ דלוקה ומשלם ממוציא שם רע, ומהו הילפותא, הא שם העונשים הם בשביל עבירה א', ומה שייך להביא דלוקה ומשלם גם היכא שעושה ב' עבירות ביחד. ולכן פי' הגר"ש דכוונת תוס' הוא דלא מפטר משום קלב"מ משום דכופרא כפרה, ובכפרה לא שייך קלב"מ.

(ז) **אדם שמירת גופו עליו הוא- הק' בחי' ר' שמואל (סוס"י ו', ד"ה אלא) על שי' הרמב"ן (ב"מ פב:)** דס"ל דאדם המזיק חייב אף על אונס גמור, דשמירת גופו עליו משמע דחייב משום שהי' לו לשמור את עצמו יותר, והרי אפי' אם עשה שמירה מעולה לא מהני, דהא חייב אפי' באונס גמור. ותי' דאף הרמב"ן מודה דהיכא דלא הי' אפשרות כלל להשמר מההיזק דפטור, והרמב"ן מיירי בציור שהי' צד רחוק שיזיק, והי' יכול להשמר מלעשות ההיזק, ולא שמר, וא"כ שפיר אמרי' דשמירת גופו עליו.

(ח) **ואימא מבעה זה המים- הק' תוס',** מהו הציור, אם נטל בדקא דמיא וכח ראשון הוא, הא זה כחו, ואם כח שני, גרמא הוא. ותי' או דאה"נ, כח שני הוא, והי' קמ"ל קרא דחייב, א"נ דאיירי בתר דנחו, והוי כמו פותקין ביבותיהן, ואע"ג דנלמד מצד השה דשור ובור, מ"מ הי' צריך קרא לחייבו בכלים. והק' רעק"א (וכהק' החזו"א [ב"ק א', ו'], למה צריך לומר כמו פותקין ביבותיהן, הרי אפי' אם כבור פשוט הוא, מ"מ צריך קרא לחייב כלים, והניח בקו'.

עצמן, אלא לענין שהאדון לא משלם נזקי עבדו ואמתו, אע"ג דהוי הוא כבהמתו, דבידו לשומרן כמו בהמתו, וכו"ו, ולכאו' משמע דלא כדברי הגרנ"ט, וצ"ע. **ושמעתיה**

באו"א קצת ממו"ר הרה"ג ר' משה בראון שליט"א, דבאמת בחי' של שור של ב' דברים, א) דיש שם מזיק שנקרא שור, ב) דחייב על שורו המזיק מדין ממון המזיק. ועפ"ז י"ל, דמה שהוא משלם תשלומי נזקו של עבדו, באמת הוא מדין ממונו המזיק, וחייב של האדון הוא (ולא כדמשמע בהגרנ"ט, דמשלם החיובים שחלים על העבד), וכיון שאדם המזיק הוא, שפיר שייך אש וכפל [וצריכין לומר לפ"ז, דמה שצריך ללמוד שור שור משבת, הוא רק לענין השם מוזק של השור, אבל לענין שצריך לשלם בשביל ממונו המזיק, בזה אי"צ לימוד שור שור משבת, אלא למדין ממונו מסברא].

(ד) **אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו- הק' הגרנ"ט,** הא אמרי' לקמן (נו:) מסרה לרועה נכנס הרועה תחתיו, וא"כ למה אין הבעלים פטורים משום שהעבד בר דעת הוא ויכול לשמור את עצמו, והוי כאילו מסרו לבן דעת. ותי' ע"פ דרכו הנ"ל, דאה"נ, זהו בעצם חיוב העבד, אלא דהרב צריך לשלם חיובים שלו, וא"כ שפיר חייב האדון כאן. **והחזון איש (ב"ק ג', א')** תי' (לשיטתו, שלא הי' יכול ליישב כדברי הגרנ"ט) דשאני הכא דמסרה לרועה שפגיעתו רעה ואינו חייב לשלם, ובכה"ג שפיר חייב המוסר. עוד תי', דהו"ל כמוסר לרועה שאינו רוצה לקבל עליו שמירה, ואומר לו בפירוש שלא ישמרנו, דבזה ודאי חייב המוסר.

(ה) **לא ראי השור שמשלם את הכופר, וכו'- הק' התוס' ר' פרץ,** הא גופא, אם הי' כתוב רק שור, א"כ שפיר היינו מחייבים אדם בכופר. וכן להיפוך, לענין ד' דברים, לכאו' אם לא הי' כתוב שור, שפיר היינו ילפי' דשור חייב בד' דברים. ותי' דאדם דמתני' היינו אדם דאזיק שור, וכן שור דמתני' היינו שור דאזיק שור, ובזה לא שייך כופר או ד' דברים. וא"כ, נהי דודאי הי' צריך לכתוב שור דאזיק אדם ואדם דאזיק אדם, אלא כוונת המשנה הי' לומר דאם לא הי' כתוב שור דאזיק שור, לא הי' נלמד מהא דאדם דאזיק שור, דאצל מזיק אדם מצינו ד' דברים, וכן להיפוך.

דברים משונים מהדדי, וא"כ לכאור' אין כאן הוספה של ט' מזיקין, אלא ח'. וע' בספר **משאת מרדכי** שהעיר עוד על דברי רש"י, שכ' "כגון ה' דברים", ולמה כ' ה' דברים, הרי לכאור' החידוש של אדם הוא הד' דברים, וכמו דאי' בגמ'. וביאר דבעצם החילוק הוא לגבי הד' דברים, אלא דאגב חילוק דד' דברים נקט ג"כ נזק, וי"ל דלזה כוון רש"י לומר ה' דברים.

(ב) **ועדים זוממין- הביא תוס' מהריב"א דאפי'**

אם משלם ע"פ עדים זוממין, מ"מ חייבין, דלא שייך בעדים זוממין כאשר זמם ולא כאשר עשה, דאפשר בחזרה. וע' בשטמ"ק בשם תוס' הרא"ש שביאר דהי' ק' להריב"א, מה שייך לומר בעדים זוממין דמזיק הוא, הרי הוא לא עשה כלום אלא זמם לעשות.

וע"ז תי' דאה"נ, אפי' אם הזיק ממש חייב [ואף דאפי' אם לא הזיק יהי' חייב, וא"כ לכאור' מוכח דאין החיוב מחמת ההזיק, מ"מ י"ל דעכשיו שבא ע"י מעשה זה לידי הזיק, שפיר יש לקרותו "מזיק" ועדיין צ"ע]. ולכאור' עדיין ק', הא כיון

דאפשר בחזרה, א"כ אף להריב"א למה נחשב למזיק, הרי הבעל דין שלו צריך להחזיר הממון, וא"כ נמצא דלא הזיקוהו כלום. ותי' בחי' ר' שמעון (סי' ג') דמיירי

כגון ששילם ע"פ לאיש אלם, ואינו רוצה להחזיר המעות, או כגון שהעני, ונמצא דהזיקו. ואף די"ל דזה נחשב "כאשר עשה",

כיון דאין בה חזרה, זה אינו, דהא מחמת העדים עדיין שייך חזרה, ורק שיש מניעה צדדית שאין בה חזרה, וא"כ שפיר י"ל דחייבין. וכל זה לשי' הריב"א, אולם ע"ע

בשטמ"ק שהביא מר' יהונתן דצריך לשלם דוקא אם לא שילם מי שהעידו עליו. ולכאור' לדבריו ק', איך קרא לו מזיק, הא לא שייך עדים זוממין דבאמת הזיקו. וכ' הרשב"א

(ריש ה.) דמה דנקרא עדים זוממים "ממונא", אף דלא שילם, היינו משום דאתו לאפסודי ממונא [ושוב הביא מש"כ הריב"א, ומשמע דס"ל דקו' הריב"א

הי' מה שנקרא ממון ולא קנס, ולא כמש"כ התוס' הרא"ש]. ולדבריו לכאור' י"ל דה"ה דנקרא מזיק בשביל זה, משום דבא להזיק [ואולי יש לחלק, וצ"ע בזה].

(ג) **ומנסך- פרש"י דאין לפרש שמנסכו ביין נסך**

שזרק בו, דהא לא מחסרי' ולא מידי, דהא מזבין ליי' בר מדמי יין נסך שבו, אלא הב"ע דמנסכו לע"ז ממש. והק' המהרש"א, הא

(ט) **והשואל- העיר המנחת שלמה, הלא חיובו**

הוא מחיוב אחריות, שהרי הוא חייב אף על אונסין, ואינו משום חיוב מזיק. ותי' דאה"נ, לשון נזיקין קאי על כל הפסד שבא בדרך נזק.

וע"ע כזה בחי' ר' נחום (קכג), שביאר דמוכח מהכא דיסוד של חיוב שומרים אינו משום חיוב השבה, אלא דהתורה מחייב להשומרים להבעלים הנזק וההפסד שנגרם ע"י פשיעתן בשמירה, ולכן שפיר הוי בכלל אבות נזיקין

(וע"ש שנתקשה בשואל, ודחק דצ"ל דמה דהתנא הביא שואל, היינו לענין הדין פשיעה וגו"א של שואל).

(י) **בנזקי ממון קמיירי בנזקי גופו לא קמיירי...**

תני הזיקא דבידים וקתני הזיקא דממילא- כ' בחי' ר' שמעון (א', א', ד"ה אבל) דמשמע מכאן דמה שחייב על ממון שהזיק אינו רק

משום פשיעתו, אלא משום דממונו המזיק הם. ועוד, אם חיובו הי' מחמת פשיעה בשמירתו, א"כ לכאור' לא יהי' זה נקרא הזיק

בידים, דאם החיוב מזיק הוא מחמת פשיעתו, א"כ הוי ממש כמו הד' שומרים, ושפיר הי' נקרא הזיק דממילא, אע"כ דהחיוב הוא מחמת שהוא ממונו המזיק.

(יא) **תנא אדם דאזיק אדם ותנא אדם דאזיק שור,**

א"ה שור נמי וכי- פרש"י, דאדם אזיק אדם היינו כגון ה' דברים. וכ' בחי' ר' נחום (קכד)

דנראה מכאן שיש חילוק בין נזק ממון ובין חבלה באדם, וזהו בין באדם המזיק ובין בשור המזיק, ואף למעשה דבשור אין מונין אותן למזיקין שונים, זהו רק משום דדינם

שוה, אבל בעצם ב' מיני מזיקין הן. וביאר דהחילוק הוא דבנזקי ממון הוי הנזק בזה שחסרו ממון, משא"כ בחבלה, הוי הנזק

בחסרון האבר שחבל בו (ולכאור' כוונתו לומר דבחבלה אין הפסד ממון בעצם, שהרי אין אברו חפצא של ממון, ומה שצריך לשלם

נזקו, היינו חידוש התורה שצריכין לשום אותה כאילו הוא שוה כסף. אולם שמעתי מהרה"ג ר' מרדכי הירט שליט"א להעיר מדברי רש"י בריש החובל, שכ' שהזיקן

והפסידו ממון ע"י החבלה, שאם הי' נצרך הי' מוכר עצמו לע"ע, וצ"ע). **אולם** עדיין צ"ע, הא הנזק של אדם דאזיק אדם הוא לכאור' כמו הנזק דאזיק שור, ורק הד'

איכא למ"ד מנסך היינו מערב, ואף מ"ד
דהיינו מנסך ממש, אי"ז מטעם שכ' רש"י,
אלא משום דא"כ דמערב הוא, היינו מדמע.
ויישב בדוחק דכוונת רש"י דלא קמחסרי
ממש, אלא דצריך למוכרו יותר בזול לעכו"ם,
וא"כ היינו מדמע. עוד הק' בחי' ר' שמעון
(ג'), הא למ"ד מנסך ממש, הרי מבואר
בגיטין שם דחייב כבר משעת הגבהה, וא"כ
נמצא דאי"ז היזק של מנסך, אלא היזק של
גזילה. וכ' לחדש דמה דאמרי' דהגבהה לנסך
הוי גזילה, היינו רק משום דמנסך חשיב
מעשה היזק. אבל אם היינו אמרי' דהיזק
שאינו ניכר לא שמי' היזק, א"כ י"ל דבאמת
מה שמגביהו ע"מ לנסכו אינו מעשה גזילה
בכלל, דהא הגביהו ע"מ להחזירו, רק דעשה
לו דבר דמדינא לא חשיב כלום. וא"כ, מה
שחשבי' למנסך לאב נזיקין, היינו משום
דע"י שהוא נחשב להיזק, גם ההגבהה היזק
הוא.